

Leidraad parochiekerken verduurzamen

Parochiekerken zijn grote volumes, historisch waardevolle en in meer dan de helft van de gevallen ook beschermde gebouwen met een collectie van objecten en kunstwerken. Deze eigenheid maakt dat het complex is om ze te verduurzamen. Een doordachte aanpak is nodig, rekening houdend met het gebouw zelf en het gebruik ervan.

Het kerkenbeleidsplan en de trajecten naar een neven- of herbestemming van parochiekerken zijn aanleidingen om na te denken hoe het gebouw te verduurzamen. Daarnaast kan het kerkgebouw ook ingezet worden om de omgeving te verduurzamen. Door het inzichtelijk maken van de bestaande CO₂-voetafdruk van elke kerk, is het mogelijk deze resultaten mee te nemen in de toekomstvisie om de CO₂-uitstoot te verminderen. Daardoor behoort het verlagen van de ecologische voetafdruk tot de mogelijkheden. Op deze manier draagt de parochiekerk bij tot het bereiken van de energiedoelstellingen van 2050.

Hoe pak je het verduurzamen aan en welke mogelijkheden zijn er? Dit document verwijst door naar relevante literatuur met praktijkvoorbeelden uit Vlaanderen en Nederland. Het geeft een indicatie van mogelijkheden, maar is verre van volledig. Daarnaast geeft het een overzicht van ondersteunende organisaties en mogelijke premies en subsidies in Vlaanderen.

1. Investeringen versus toekomst

Renovatie-, restauratiewerken en energiekosten drukken zwaar op de begroting. Bij de opmaak of actualisatie van een kerkenbeleidsplan of de opstart van een neven- of herbestemmingstraject loont het de moeite om bij elke parochiekerk na te gaan welke globale kosten in de nabije en verre toekomst nodig zijn om het gebouw in stand te houden. Het gaat hier over zowel de schil als de aanwezige technieken/installaties. Is het bijvoorbeeld nodig om het dak te vernieuwen, is de verwarmingsinstallatie aan vervanging toe?

Dit overzicht maakt het mogelijk om de opgesomde investeringen af te toetsen aan het toekomstig gebruik. Is de verwachte opbrengst het 'waard' om deze werken uit te voeren? Denk hierbij op lange termijn. Wat zal of kan de toekomstige invulling zijn? Wat is hiervoor nodig? Door de werken te definiëren is het bovendien mogelijk om ze te clusteren, wat de prijs en tijdsduur kan verlagen en deze als prioriteit in te plannen in de meerjarenbegroting.

Een parochiekerk is een koude plaats bij uitstek. Het is een gebouw dat moeilijk optimaal te verwarmen is en dat hoeft ook vaak niet. Bij het zoeken naar een nieuwe functie of bijkomende functie van het kerkengebouw kan deze eigenheid meegenomen worden. Er zijn invullingen die geen of nauwelijks verwarming nodig hebben, zoals bijvoorbeeld een overdekte markt of turnplaats. Het kan een optie zijn om de kerk bewust in de winter niet open te stellen voor die doeleinden waar extra verwarming noodzakelijk is. Niet alleen grote, maar ook kleine ingrepen kunnen het energieverbruik optimaliseren. Denk

bijvoorbeeld aan het plaatsen van een tochtportaal, een gecontroleerde ventilatie of het verwarmen van beperkte zones, compartimenten zoals box in box of zelfs enkel het opwarmen van 'lichamen' via infraroodstralen. Het loont om die kleine elementen in kaart te brengen en hier rekening mee te houden.

→ Wat zijn de huidige jaarlijkse uitgaven voor onderhoud en beheer? De exploitatietoelage vind je terug in de meerjarenplanning van de kerkfabriek die is goedgekeurd door de gemeente en in financiële verslagen. Daarnaast kan je ook de laatste jaarrekening nemen met een vergelijking van het exploitatieresultaat en het investeringsresultaat.

→ Het inspectierapport van Monumentenwacht verleent een goed inzicht in het nodige onderhoud, preventieve maatregelen en herstelwerken op korte, middellange en lange termijn. Op basis van deze rapporten is het mogelijk om een eerste zicht te hebben op de noodzakelijke kosten van het gebouw (interieur en exterieur).

De parochiekerk is een groot gebouw en omvat dus ook een grote oppervlakte die optimaal kan ingezet worden in een bredere visie op het energieverbruik van de gemeente/stad. Zo kan de parochiekerk een rol spelen in het verduurzamen van de wijk of buurt waar ze zich bevindt. Denk bijvoorbeeld aan het plaatsen van zonnepanelen voor de gemeenschap, het plaatsen van elektrische laadpalen, vergroenen van daken of het opvangen van hemelwater. De kerk speelt een belangrijke rol in de samenleving. Door in te spelen op de interactie tussen het gebouw en de buurt zijn ook hier mogelijkheden om de samenleving te verduurzamen.

Elke parochiekerk vraagt een eigen aanpak bij het verduurzamen waarbij de toekomstvisie mee bepaalt welke stappen er gezet worden.

→ Het patrimoniumplan omvat de visie van de gemeente of de stad op haar huidige en mogelijk toekomstige gebouwen. De parochiekerken in eigendom van het lokaal bestuur mogen hier niet in ontbreken. Door het kerkenbeleidsplan hier naast te leggen kan een doordacht beleid uitgewerkt worden.

→ Het gemeentelijk ruimtelijk uitvoeringsplan (GRUP) geeft het kader voor de beoogde ruimtelijke structuur. Dit geeft een kans aan de gemeente of stad om de parochiekerk hierin mee te nemen.

2. Informatie

Er is heel wat in beweging rond dit thema. Om hier meer inzicht in te krijgen, organiseerde het Platform Toekomst Parochiekerken samen met de provincie Antwerpen via [Kerkplus](#) op 14 december 2023 het inspiratienetwerk 'hoe je parochiekerk verduurzamen' en op 28 februari 2024 samen met de provincie Limburg 'Duurzame energie bij parochiekerken'. De gegeven presentaties zijn verwerkt in onderstaande literatuuroverzicht.

2.1. Literatuur

2.1.1. Algemeen

- [Op naar groene kerken met voorbeelden uit Antwerpen](#), door Hannah Vanspeybroeck, Eokerk (*ppt, Antwerpen, 14 december 2023*)
- Huycke, S. en Wouters, H., [Kerken in beweging](#), Sint-Andries, 2022.
- [Verwarmen van gebouwen van de eredienst](#), informatiefiche interieur, Monumentenwacht Vlaanderen, 2023

Info Nederland

- [Handleiding energie besparen voor kerken in Noord-Holland](#), provincie Noord-Holland, 2018
- B. Linskens, [Handboek Behoud en Beheer: Duurzaamheid](#), 8, Vereniging Monumentale Beheerders Kerkgebouwen, Leiden, 2022
- [Kerkorgels en binnenklimaat](#), in reeks: Gidsen Cultuurhistorie, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2017
- Webinar "[Verduurzaming van kerkgebouw én nu energiebesparen](#)", Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 7 december 2022.
- [Toolkit energie en klimaat](#), GroeneKerken.nl
- [Kerkgebouwen](#), De Groene Menukaart.nl
- [Duurzaamheid bij religieus erfgoed](#), Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.nl

2.1.2. Energiedelen

Algemeen

- [Energiedelen](#), door Jan Jaeken, Samen Klimaatactief (*ppt, Antwerpen, 14 december 2023*)
- [Energiedelen via burgercoöperatie met voorbeeld uit Emblem](#) door Peter De Vliegheer, Klimaatwerf (*ppt, Antwerpen, 14 december 2023*)
- [Sint-Jan Baptistkerk, Scholen \(Herk-de-Stad\)](#), door Piet Rymen (*ppt, Hasselt, 28 februari 2024*)
- [Handleiding energiedelen tussen publieke gebouwen \(zelfde titularis\)](#), VVSG.be
- [Energiegemeenschappen](#), VREG.be
- [Energie delen en verkopen](#), VREG.be

- [Energiedelen en persoon-aan-persoonverkoop](#), Vlaanderen.be
- [Delen en \(ver\)kopen van energie](#), Fluvius.be
- [Protocol energiedelen, persoonsaan-persoonverkoop en verkoop in gebouwen](#), versie 3.1, Fluvius.be
- Relevante informatie is te verkrijgen bij de technische assistentie hub (TEAH) [Hulpteam voor energiegemeenschappen](#), Leiedal

Specifiek zonnepanelen beschermde gebouwen

- [Zonnepanelen op beschermde gebouwen](#) door Inge Appermont, agentschap Onroerend Erfgoed (*ppt, Antwerpen, 14 december 2023*)
- [Zonne-energie in een erfgoedcontext](#), agentschap Onroerend Erfgoed
- [Beperken van de fysische schade](#), agentschap Onroerend Erfgoed

2.2. Goed om te weten

- EPC NR (energieprestatiecertificaat Niet-Residentieel) is niet nodig voor gebouwen voor erediensten en religieuze activiteiten (kerk, gebedshuis ...). Tenzij de parochiekerk is herbestemd (!) [Toepassingsgebied van het EPC NR in de praktijk](#), Vlaanderen.be
- Scholen die onder AGION vallen kunnen gebruik maken van een [renteloze energielening](#), VEB.be
- Vanaf 30 juni 2025 is er de [Vlaamse verplichting voor zonnepanelen](#) bij gebouwen met een jaarlijkse elektriciteitsafname van meer dan 1 gigawattuur. Voor publieke gebouwen geldt de norm van 250megawattuur, VEB.be

2.3. Tools

VVSG - Vereniging Vlaamse Steden en Gemeenten, Netwerk Klimaat

- Gratis simulator - ontwikkeld door VUB – EVERGi, geïntegreerd in [TERRA](#) van het VEB - gericht op simuleren van het maximale potentieel aan hernieuwbare energie op gemeentelijke daken inclusief energiedelen tussen publieke patrimonium. Maar ook de toevoeging batterijopslag en/of laadinfrastructuur - warmte pomp. <https://www.vvsg.be/kennisitem/vvsg/simulator-he-en-flex-publieke-gebouwen>
- [Technische Assistentie Hub \(TEAH\): Praktische ondersteuning m.b.t. energiegemeenschappen voor en door lokale besturen en kwetsbare doelgroepen](#) door Kris Moonen, VVSG Netwerk Klimaat (*Antwerpen, 14 december 2023*)
[Technische assistentiehubs energiegemeenschappen](#), lokaalklimaatpact.be
- [Hernieuwbare energie: data & tools](#)

Contacteer: Kris Moonen, kris.moonen@vvsg.be, +32485527198

VEKA - Vlaams Energie- & klimaatagentschap

- Zonnelijst Vlaanderen geeft op basis van een adres aan of een dak geschikt is voor zonnepanelen of een zonneboiler. De inschatting van de kostprijs van een installatie, de terugverdientijd, de winst per jaar is hier ook op te zien. Ter info, het gemiddelde gezinsgebruik is 3500 kWh (zonder verwarming). Er is een handleiding voor gebruik van de zonnelijst.

VEB - Vlaams Energiebedrijf

- Terra patrimonium- en energiedatabank Vlaanderen omvat alle gebouwen, gronden en energiegegevens van de publieke sector. Als publieke organisatie kan je energiescans aanvragen, dynamisch overzicht krijgen, verbruiksevolutie opvolgen ...

2.4. Premies en ondersteunende organisaties

2.4.1. Vlaamse steunmaatregelen

- Op VVSG.be vind je een overzicht van Vlaamse steunmaatregelen: financiering patrimonium gericht naar lokale besturen of contacteer als lokaal bestuur VVSG Netwerk Klimaat voor meer informatie.
- Onder meer lokale besturen, scholen en kerkbesturen kunnen beroep doen op VEB. Het Vlaams Energiebedrijf fungeert als aankoopcentrale. Bij zonnepanelen er een mogelijkheid om een gratis haalbaarheids- en ontwerpstudie aan te vragen. Meer info over hun producten vind je hier.
- Als lokaal bestuur, KMO, vereniging of burger kan je begeleiding krijgen bij de technische assistentie hub (TEAH) Hulpteam voor energiegemeenschappen, Leiedal
- Ondernemingen en organisaties kunnen via Fluvius, Elia en MijnVerbouwpremie premies ontvangen. Lees hierover meer op de website van Vlaio.
  - Specifiek bij Fluvius:
    - Premie relighting: verwijdering van de bestaande verlichting (armaturen en lampen), de uitvoering van een lichtstudie en het plaatsen van een volledig nieuwe verlichtingsinstallatie.
    - Informatie over andere premies vind je op de website.
  - Renovatiesteun voor eigenaars
    - Mijn VerbouwPremie
    - Mijn VerbouwLening onder meer voor niet commerciële instellingen of coöperatieve vennootschappen, bijvoorbeeld vzw's.

Je kan bij het agentschap Onroerend Erfgoed terecht voor:

- Onderzoekspremie voor een energieaudit aanvragen voor een **beschermde** parochiekerk ter verbetering van de energieprestatie.

- Erfgoedlening met lage intrestvoet aanvragen voor ingrepen om duurzaamheid en energieprestatie te verbeteren voor een beschermde parochiekerk of een parochiekerk op de vastgestelde inventaris van bouwkundig erfgoed.
- Je kan bij het agentschap Binnenlands Bestuur als lokaal bestuur, provincie of kerkbestuur terecht voor een subsidie op een haalbaarheidsstudie in het kader van een neven- of herbestemming van een niet-beschermde parochiekerk die maximaal 5 jaar onttrokken is aan de eredienst.

2.4.2. Regionale steunmaatregelen

Als particulier kan je terecht in het Energiehuis van jouw gemeente voor informatie, advies, begeleiding en ondersteuning.

Provincie Antwerpen

- Kerkplus.be van provincie Antwerpen voor een begeleid en gesubsidieerd bestemmingsonderzoek of aanpassingsinvesteringen voor de her- of nevenbestemming van een parochiekerk of kapelanij.

Contacteer: Gert Van Daele, kerken@provincieantwerpen.be

- Kamp C – Provinciaal Centrum Duurzaam Bouwen en Wonen
- Energiemakelaars:
  - Begeleiding lokale besturen en bedrijven rond energie, warmte, energiedelen en -gemeenschappen.
  - Mee zoeken naar subsidies via dienst Europa voor relevante projecten.
  - Praktijkvoorbeelden van energiegemeenschappen via POM Antwerpen. Paul.robbrecht@pomantwerpen.be, antje.schurmans@provincieantwerpen.be

Provincie Limburg

- Dienst Milieu en Klimaat:
  - Begeleiding lokale besturen: informeren, vorming,

Provincie Limburg en de andere provincies worden nog aangevuld

2.5. Terminologie

Een overzicht van een aantal specifieke termen gebruikt in de presentaties:

- AMR-meter: digitale meter die het energiegebruik ieder kwartier registreert
- CSR: Corporate Social Responsibility: maatschappelijk verantwoord ondernemen, waarbij CSR verwijst naar de ecologische, economische en sociale aspecten DNB: distributienetbeheerder
- EGB: energiegemeenschap van burgers
- EPC NR: energieprestatiecertificaat Niet-Residentieel
- HEG: hernieuwbare energiegemeenschap
- HVAC: Engelse afkorting heating, ventilation and air conditioning. Warmte, ventilatie en airconditioning
- kVA: kiloVoltAmpère, duidt het elektrisch vermogen aan. 1kVA is gelijk aan 1kW (kiloWatt)
- P2P: persoon aan persoon verkoop
- PV panelen: PV is Engelse afkorting Photo Voltaic. Het is een andere benaming voor zonnepanelen